

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Балабақшадағы әдептілік: Балаға дұрыс мінез-құлық қалыптастыру жолдарыЖАРИЯЛАНДЫ
01.04.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР

ата-ана, әдептілік, бала психологиясы, балабақша, қарым-қатынас, мінез-құлық, педагог, тәрбие

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/177503/>**Малтабарова Гулмира Хамидуллиевна**

“Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Ақжайық ауданы білім беру бөлімінің “Айгөлек” бөбекжайы” мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны, әдеп педагогі, педагог-сарапшы

Аннотация

Бұл мақалада балабақшадағы әдептілік тәрбиесінің маңыздылығы қарастырылады, өйткені баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибесі осы ортада қалыптасады. Балалардың үлкендерді құрметтеуі, сыпайы сөйлеуі, өзгелермен тіл табыса білуі, жауапкершілік пен жанашырлық танытуы олардың тұлғалық дамуындағы маңызды көрсеткіштердің бірі болып табылады. Бала мінез-құлқындағы осындай ізгі қасиеттерді қалыптастыру үшін ата-аналар мен тәрбиешілер арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдануы қажет. Тәрбие беру барысында педагогтар мен отбасы мүшелері үлгі бола отырып, балаға жағымды мінез-құлық дағдыларын сіңіруге көмектеседі. Әдептілікке баулу ойындар, ертегілер, көркем әдебиет, әңгімелесу және тәжірибелік іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады. Бұл мақалада әдептілікке тәрбиелеудің тиімді жолдары қарастырылып, баланың дұрыс мінез-құлқын қалыптастырудағы маңызды факторлар сипатталады.

Кілт сөздер:

балабақша, әдептілік, тәрбие, мінез-құлық, педагог, ата-ана, қарым-

қатынас, бала психологиясы.

Кіріспе

Балабақша – балаға қоршаған әлеммен танысуға және қоғамдық өмірге бейімделуге мүмкіндік беретін алғашқы әлеуметтік орта. Бұл кезеңде балалар бір-бірімен және үлкендермен қарым-қатынас жасауды үйреніп, әлеуметтік мінез-құлық нормаларын игере бастайды. Әдептілік – баланың айналасындағылармен сыпайы, салауатты қарым-қатынас орнатуына көмектесетін негізгі қасиеттердің бірі. Бұл қасиет тек отбасында ғана емес, сонымен қатар балабақшада да жүйелі түрде қалыптасуы керек, өйткені тәрбиешілердің бағыттауы мен құрдастарымен өзара әрекеттесуі баланың мінез-құлқына тікелей әсер етеді. Балабақшада әдептілікке үйрету арқылы баланың өзін-өзі ұстау дағдылары жетіліп, болашақта оның қоғамдық өмірге сәтті бейімделуіне жол ашылады.

Балабақшадағы әдептілік тәрбиесінің маңызы

Балалардың мінез-құлқы мен қарым-қатынас дағдылары ең алдымен отбасында қалыптасқанымен, олардың әлеуметтік ортада өзін-өзі ұстау дағдылары, әдептілік нормаларын меңгеруі, сыпайы сөйлесуі мен үлкендерді құрметтеуі көбінесе балабақшада дамиды. Балабақша – баланың әлеуметтік өмірге бейімделуінің алғашқы қадамы болғандықтан, бұл ортада оның тәртібін қалыптастыруға ерекше мән берілуі қажет. Балалардың бір-бірімен тіл табысуы, кезек күтуі, үлкендермен сыпайы сөйлесуі, ортақ ережелерді сақтау сияқты қарапайым дағдылары олардың болашақтағы тұлғалық қасиеттерінің негізін қалайды. Әдептілік – кез келген қоғамда адамның мәдениетінің көрсеткіші болғандықтан, баланы жастайынан дұрыс мінез-құлыққа баулу оның келешектегі өмір сүру дағдыларын жеңілдетіп, адамдармен үйлесімді қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Балабақшадағы тәрбиелік жұмыс тек белгілі бір мінез-құлық ережелерін жаттатумен шектелмей, баланың ішкі сенімін қалыптастыруға, сыпайылықтың маңыздылығын түсіндіруге бағытталуы керек. Себебі, бала үлкендердің айтқанын мәжбүрлі түрде орындағанда

емес, оның мәні мен маңызын терең ұғынғанда ғана әдептілік дағдылары тұрақты қалыптасады. Сондықтан тәрбиешілер мен ата-аналар баланы «Бұл дұрыс», «Мұны істеуге болмайды» деген қарапайым нұсқаулармен шектеудің орнына, әрбір әрекеттің салдарын түсіндіру арқылы оны ойлануға және саналы түрде дұрыс шешім қабылдауға үйретуі қажет. Әдептілікті меңгеру үшін бала өзінің іс-әрекетінің айналасындағы адамдарға қалай әсер ететінін түсінуі тиіс. Осы мақсатта арнайы рөлдік ойындар, сахналық қойылымдар, әңгімелесу әдістері қолданылса, бала өзінің мінез-құлқын реттеп, өзгелерге құрметпен қарау қажеттілігін саналы түрде ұғынады.

Балабақшадағы әдептілік тәрбиесінің тағы бір маңызды аспектісі – балаларды үлкендерді құрметтеуге, айналасындағы адамдарға қамқорлық көрсетуге, кішіге ізет білдіруге үйрету. Бала өзінің іс-әрекеті арқылы басқаларға ыңғайсыздық тудырмауы, өзгелердің жеке шекараларын сақтауы, дауыс көтермеуі, орынсыз әзіл айтпауы, кез-келген ортада өзін мәдениетті ұстауы қажеттігін түсінуі керек. Бұл қасиеттер балаға өзін қоғамда лайықты ұстауға көмектесіп қана қоймай, оның болашақта сәтті тұлға болып қалыптасуына негіз болады. Егер балабақшада сыпайы сөйлеу, өзгелердің пікірін құрметтеу, өзгенің орнына өзін қойып көру сияқты дағдылар жүйелі түрде қалыптастырылса, бала осы қасиеттерді өмір бойы сақтап, қолдануға бейімделеді.

Сонымен қатар, балабақшада әдептілік тәрбиесін дамыту барысында тәрбиешілер балалармен тұрақты түрде әңгімелесіп, оларды өз қателіктерінен сабақ алуға, дұрыс шешім қабылдауға бағыттауы қажет. Егер бала дұрыс емес әрекет жасаса, оған жазалау әдісін қолданудың орнына, сол жағдайды талқылап, баланың өзі дұрыс қорытынды жасауына көмектескен жөн. Балаларға белгілі бір кейіпкерлер арқылы мінез-құлық үлгілерін көрсетіп, олардың әрекеттерін салыстыру арқылы дұрыс пен бұрысты ажыратуға үйрету тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Мысалы, балаларға таныс ертегілердегі кейіпкерлердің іс-әрекетін талдау арқылы олардың жақсы немесе жаман қылықтарын түсіндіруге болады. Мұндай тәсілдер баланың логикалық ойлауын

дамытып, оның дұрыс шешім қабылдау қабілетін арттырады.

Балалардың мінез-құлқын реттеуде эмоционалды интеллектінің рөлі зор болғандықтан, балабақшада эмоцияларды дұрыс білдіру, ашу-ызаны басқару, достық қарым-қатынасты сақтау сияқты маңызды аспектілерге де назар аударылуы қажет. Себебі кейбір балалар өз сезімдерін сөзбен жеткізудің орнына, дауласу немесе агрессия көрсету арқылы білдіруге бейім болады. Мұндай жағдайда балабақшадағы тәрбие жұмыстары эмоцияларды бақылауға және оларды дұрыс жеткізуге бағытталуы тиіс. Балаларға «Егер сен ашулансаң, оны қалай білдіруге болады?», «Сен ренжіген кезде не істеу керек?» деген сұрақтар қойып, олармен бірге шешім табу дағдысын қалыптастыру қажет.

Балабақшадағы әдептілік тәрбиесінің маңызы өте зор, өйткені бұл кезеңде балалар өмірдің негізгі ережелерін меңгеріп, болашақта тұлға ретінде қалыптасуы үшін қажетті әлеуметтік дағдыларды үйренеді. Егер бала кішкентай кезінен бастап мәдениетті қарым-қатынас жасауға, басқаларға қамқорлық танытуға, өз әрекеттерін бақылауға дағдыланса, ол болашақта кез келген ортада өзін еркін ұстап, қоғамда лайықты орын алатын тұлға болып өседі. Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен күш-жігерінің нәтижесінде баланың бойында шынайы әдептілік қалыптасып, ол өмірінің әр кезеңінде осы құндылықтарды ұстанатын болады.

Балаға дұрыс мінез-құлық қалыптастыру жолдары

Бала тәрбиесінде ата-аналар мен тәрбиешілердің ықпалы шешуші рөл атқарады, өйткені балалар ең алдымен үлкендерден үлгі алып, олардың іс-әрекетін қайталайды. Баланың дұрыс мінез-құлқын қалыптастыру үшін ең алдымен тәрбиеші мен ата-ана өздері сыпайылықтың, ізеттіліктің, шыдамдылықтың үлгісі бола білуі керек, өйткені балалар ересектердің жүріс-тұрысын бақылап, соларға еліктейді. Баланың бойында әдептілік дағдыларын дамыту үшін рөлдік ойындар, ертегілердегі жағымды кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау, көркем әдебиеттен үзінді оқу сияқты әдістерді қолдану қажет. Мысалы, балаларға «Кім бірінші сәлем

береді?», «Сыйластық деген не?» тақырыбында қойылымдар қою арқылы олардың бір-біріне құрметпен қарауына жағдай жасауға болады. Сонымен қатар, әрбір бала өзінің сөздері мен әрекеттерінің басқаларға қалай әсер ететінін түсінуі үшін арнайы әңгімелесулер мен талқылаулар жүргізген жөн.

Балаға әдептілік дағдыларын сіңіру үшін күнделікті қарым-қатынас барысында қарапайым сыпайы сөздерді қолдану да маңызды. «Рақмет», «Кешіріңіз», «Өтінемін», «Амансыз ба?», «Қайырлы күн» сияқты сөздерді қолдануды күнделікті әдетке айналдыру арқылы бала сыпайылықтың табиғи түрде қалыптасуына бейімделеді. Балабақшадағы тәрбиеші әрбір баланың сөйлеу мәдениетін дамытуға мән беруі тиіс, өйткені дұрыс сөйлеу – әдептілік көрсеткіштерінің бірі. Балаларға арналған арнайы театрландырылған қойылымдар, диалогтық жаттығулар, тақырыптық әңгімелер ұйымдастыру арқылы олардың қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге болады.

Баланың өзін-өзі ұстауын, эмоцияларын басқаруын дамыту үшін психологиялық тренингтер, тыныс алу жаттығулары, медитация элементтері қолданылуы мүмкін. Себебі балалар кейде ашуға бой алдыруы, ренжіп қалуы, ренжітуі мүмкін, ал эмоцияларды дұрыс басқара білу – әдептілік мәдениетінің маңызды аспектілерінің бірі. Балабақшада өз сезімдерін сөзбен жеткізуге, агрессияны шығармашылық әрекеттерге бағыттауға мүмкіндік беретін тәсілдерді қолдану баланың болашақтағы эмоционалды интеллектін дамытуға оң әсер етеді.

Қорытынды

Әдептілік тәрбиесі – баланың тұлғалық дамуының маңызды бөлігі, өйткені ол оның қоғамдық өмірге бейімделуіне, басқалармен қарым-қатынасын дұрыс құруына және өз мінез-құлқын саналы түрде реттей алуына ықпал етеді. Балабақшадағы әдептілік дағдыларын қалыптастыру үшін тәрбиеші мен ата-аналар бірлесе әрекет етіп, балаға өз үлгісімен көрсетуі тиіс. Әдептілікке баулу барысында ойындар, көркем әдебиет, диалогтар, шығармашылық тапсырмалар, эмоцияларды басқаруға

арналған жаттығулар қолданылуы қажет. Осындай кешенді тәсілдер арқылы балада тұрақты мінез-құлық нормалары қалыптасып, ол қоғамда өзін сенімді және әдепті ұстай алатын толыққанды тұлға болып өседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. «Тәрбиеге жетекші» – Алматы: Ана тілі, 1998.
2. Алтынсарин Ы. «Таңдамалы шығармалар» – Алматы: Мектеп, 1988.
3. Жарықбаев Қ. «Психология» – Алматы: Білім, 2015.
4. Мұқанов М. «Жас және педагогикалық психология» – Алматы: Рауан, 2002.
5. Назарбаев Н. «Ұлы даланың жеті қыры» – Алматы, 2018.
6. Оразбекова К. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі» – Алматы: Ғылым, 2006.
7. Сарыбеков М. «Балабақшадағы тәрбие» – Астана: Фолиант, 2019.
8. Тұрғынбаева Б. «Қазақ халқының педагогикасы» – Алматы: Мектеп, 2011.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.